

**СТАНДАРДИ ЕВРОПСКОГ КОМИТЕТА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ
МУЧЕЊА И НЕЧОВЈЕЧНОГ ИЛИ ПОНИЖАВАЈУЋЕГ
ПОСТУПАЊА ИЛИ КАЖЊАВАЊА, С ОСВРТОМ НА ЊИХОВУ
ПРИМЈЕНУ У ВЕЗИ С ПОЛИЦИЈСКИМ ПРИТВОРОМ И
ЗАТВОРСКИМ СЛУЖБАМА У БиХ**

*Доц. др Славиша Бјелогрлић¹
Доц. др Стево Иветић²*

Апстракт: Рад садржи преглед систематизованих Стандарда Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања (2002 – рев. 2011) који се односе на области полицијски притвор и затворске службе, као и поједине препоруке Комитета везане за наведене области садржане у извјештајима о посјетама државама уговорницама Европске конвенције о спречавању мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Рад се осврће и на суштинске препоруке Комитета у вези с наведеним стандардима упућене БиХ, садржане у извјештајима о посјети БиХ 2012. и 2013.

Кључне ријечи: Европска конвенција о спречавању мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, злостављање, лица лишена слободе.

1. УВОД

Лица лишена слободе представљају посебно осјетљиву категорију која је изложена повећаном ризику од злостављања. Европска конвенција о спречавању мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања³ (у даљем тексту: Конвенција) је првенствено намијењена заштити физичког интегритета и људског достојанства лица којима је ускраћена слобода. Конвенција успоставља Европски комитет за спречавање мучења и не-

1 Доц. др Славиша Бјелогрлић, Агенција за школовање и стручно усавршавање кадрова, Министарство безбједности БиХ; e-mail: slavisa.bjelogrlic@gmail.com.

2 Доц. др Стево Иветић, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, МУП РС; e-mail: stevoivetic@gmail.com.

3 Усвојена од стране Комитета министара Савјета Европе 26.06.1987, ступила на снагу 01.02.1989.

човјечног или понижавајућег поступања или кажњавања (у даљем тексту: Комитет), као вансудски механизам превентивног карактера, који путем посјета лицима лишеним слободе испитује како се према њима поступа, са циљем да се, уколико је то потребно, повећа заштита тих лица од мучења и нечовјечних или понижавајућих поступања или кажњавања.⁴

Конвенција, позивајући се на забрану злостављања садржану у Европској конвенцији о људским правима⁵, наводи да јуриспруденција Европског суда и Комисије о људским правима у примјени дате одредбе обезбјеђује смјернице за дјеловање Комитета⁶ (при чему се Комитет не смије мијешати у тумачење и примјену дате одредбе Европске конвенције о људским правима). С друге стране, Европски суд за људска права се у све већем броју предмета у којима расправља наводе злостављања лица лишених слободе позива на извјештаје и стандарде Комитета: „Данас, већина пресуда Европског суда за људска права које се односе на услове заточења је подржана од стране извјештаја, општих извјештаја и извјештаја који се односе на конкретну државу сачињених од стране Европског комитета за спречавање мучења и нечовјечних или понижавајућих казни или поступака.“⁷

За извјештаје Комитета се често наводи да они не представљају крај него

---

4 Свака држава уговорница Конвенције је заступљена у Комитету са једним чланом који је изабран од стране Комитета министара Савјета Европе. Чланови Комитета су избрани у личном својству и од њих се захтијева да буду независни и непристрасни у своме раду. Основни мандат Комитета састоји се у организовању посјета лицима која су јавне власти лишиле слободе у било којем мјесту које се налази у оквиру њихове надлежности: полицијским станицама, затворима, мјестима издржавања административних казни лишења слободе, психијатријским болницама, транзитним центрима на аеродромима, војним објектима, имиграционим центрима и сл. Државе уговорнице су дужне да делегацији Комитета обезбиједе: приступ и путовања без ограничења на њиховој територији; потпуне информације о свим мјестима у којима се налазе лица лишена слободе; неограничен приступ свим мјестима у којима се налазе лица лишена слободе, укључујући и право на слободно кретање унутар тих мјеста; и остале информације које су неопходне да би Комитет обављао своје задатке. Комитет након обављене посјете саставља извештај о посјети који се најчешће састоји из два дијела: из описа посјете, утврђеног чињеничног стања и податка о консултацијама са надлежним органима државе уговорнице; док други дио извјештаја садржи препоруке Комитета упућене држави уговорници у питању. Комитет има могућност да објави свој извештај (уз коментаре државе уговорнице у питању) у свим ситуацијама у којима то од њега држава уговорница затражи. У случају да држава уговорница одбије да сарађује/побољша ситуацију сходно препорукама Комитета (након што је имала прилику да изнесе своје ставове поводом препорука), Комитет, одлуком донесеном двотрећинском већином својих чланова, може одлучити да обавијести јавност у погледу датог питања. Подршку раду Комитету пружа Секретаријат Комитета који организационо припада Генералном директорату за људска права и правне послове СЕ.

5 Забрана мучења и нечовјечних или понижавајућих поступања или кажњавања је међународни стандард прихваћен у многим међународним инструментима људских права, укључујући и Европску конвенцију о заштити људских права и основних слобода: *Нико неће бити подвргнут мучењу, нечовјечном или понижавајућем поступку или кажњавању* (члан 3).

6 CPT/Inf/C (2002) 1: European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Text of the Convention and Explanatory Report, para.26; www.cpt.coe.int/en/documents/eng-convention.pdf

7 Marochini, M., *The Ill-treatment of prisoners in Europe: A disease diagnosed but not cured?* Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи (1991) в. 30, бр. 2 (2009), стр. 1120.

Стандарди европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или...

почетак процеса остваривања циљева предвиђених Конвенцијом, како извјештаји Комитета представљају основ за дијалог и консултације између Комитета и државе уговорнице у питању.⁸ Циљ таквог дијалога није осуђивање држава уговорница него договарање заједничких активности усмјерених на будућу превенцију мучења и злостављања.⁹ У начелу, препоруке/стандарди Комитета нису правно обавезујуће, али у складу са начелом сарадње на коме се заснива мандат Комитета „...државе уговорнице су дужне да њима поклоне озбиљну пажњу и да покушају да их спроведу у највећој могућој мјери.“¹⁰

Током своје праксе, Комитет је на основу општих и појединачних извјештаја развио властите стандарде, које систематизује и обједињује у форми Стандарда Комитета (CPT Standards). Стандарди садрже ставове односно препоруке Комитета (минималне и пожељне) у вези с низом питања која се односе на поступања према лицима лишеним слободе, материјалне услове њиховог заточења и остваривање њихових социјалних потреба.

Тема забране мучења и других облика злостављања је актуелна и у Босни и Херцеговини, те бављење њоме представља допринос напорима усмјереним ка сузбијању ове друштвено опасне и штетне појаве.¹¹ Како друштвена стварност показује, и у БиХ постоје забрињавајуће појаве кршења наведене забране, загарантоване важећим националним прописима и међународним инструментима људских права који се примјењују у БиХ.

Рад садржи преглед најзначајнијих дијелова систематизованих Стандарда Комитета (из 2002 – ревидиране 2011)¹² који се односе на области полицијски притвор и затворске службе, као и карактеристичне препоруке Комитета везане за наведене области, садржане у извјештајима о посјетама државама уговорницама Конвенције. У наведеном контексту, рад се осврће и на суштинске препоруке Комитета садржане у његовим извјештајима упућене властима БиХ из 2012.¹³ и 2013.¹⁴

8 Morgan, R., Malcolm D. Evans д.М., Protecting Prisoners, the Standards of the European Committee for the Prevention of Torture in Context, Oxford University Press, 1999, стр. 4.

9 Kriebaum, U., Prevention of Torture in Europe, CPT Modus Operandi, APT, Geneva, 2002, стр. 43.

10 Bernath, B., The Prevention of Torture in Europe, The CPT: History, Mandate and Composition, APT, Geneva, 1999, стр. 32.

11 БиХ је постала чланица СЕ 24.2.2002, а рад СЕ прати Стално представништво БиХ при СЕ у Стразбуру, Француска. БиХ је ратификовала Европску конвенцију за спречавање мучења или нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања 12.07.2002, ступила је на снагу 01.11.2002. Конвенцију је ратификовало 47 држава чланица СЕ и она је отворена за потписивање и осталим будућим државама чланицама, али и државама нечланицама по позиву Комитета министара СЕ.

12 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT): CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011; <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf>

13 CPT/Inf (2012) 15: Report to the Government of Bosnia and Herzegovina on the visit to Bosnia and Herzegovina carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 14 April 2011; <http://www.cpt.coe.int/documents/bih/2012-15-inf-eng.htm>

14 CPT/Inf (2013) 25, Report to the Government of Bosnia and Herzegovina on the visit to Bosnia and Herze-

2. СТАНДАРДИ (2002 – РЕВ. 2011)

2.1. ПОЛИЦИЈСКИ ПРИТВОР

Ризици злостављања лица лишених слободе, како пракса показује, највећи су у периоду непосредно након лишавања слободе. Приликом полицијског притварања, Комитет посебну пажњу поклања: праву обавјештавања трећих лица о лишењу слободе, праву на правну помоћ и праву на љекарски преглед лица лишених слободе.

Лицу лишеном слободе у полицијском притвору припада право да о ускраћивању слободе обавијести трећа лица: чланове породице, пријатеље, дипломатско-конзуларно представништво и такво право, у принципу, треба да буде омогућено од самог почетка притвора. Комитет дозвољава и одређена ограничења овога права уколико се ради о заштити интереса полицијске истраге али такви изузеци морају бити јасно дефинисани, временски ограничени и писмено евидентирани.

Право на правну помоћ лица лишеног слободе укључује право на остваривање контакта са браниоцем/адвокатом у циљу пружања правне помоћи (које укључује право на посјете од стране адвоката и његовог присуства испитивању). Комитет је изричит да право на правну помоћ не би требало зависити од тежине и врсте кривичног дјела због чијег је извршења осумњичено лице притворено, како је примијећено да су лица осумњичена за почињење озбиљних дјела била изложена већем ризику од злостављања. Комитет се противи одлагању пружања правне помоћи лицима која су осумњичена за посебне врсте кривичних дјела (нпр. тероризма), те препоручује да питање рестрикција у погледу датог права треба разматрати у сваком случају посебно.

Лицима лишеним слободе која се налазе у полицијском притвору припада и право на љекарски преглед. Према мишљењу Комитета, полицијски органи су дужни да позову љекара без одлагања уколико то захтијева лице лишено слободе, при чему полицији не припада дискреционо право у погледу кориштења таквог права притвореника. У таквим ситуацијама притвореник има право на избор љекара, ако је то могуће. Резултати љекарског прегледа требају бити достављени лицу лишеном слободе и његовом адвокату, при чему преглед не би требало обављати у току испитивања (осим на захтјев љекара) и требало би га вршити без присуства полиције, при чему повјерљивост љекарских налаза мора бити загарантована.

---

govina carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 11 December 2012; <http://www.cpt.coe.int/documents/bih/2013-25-inf-eng.htm>

Стандарди европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или...

Комитет се у оквиру својих посјета БиХ¹⁵ редовно изјашњавао о кориштењу споменutih права лица лишених слободе, да би у својим извјештајима скренуо пажњу надлежним институцијама у БиХ на недостатке у вези с њиховом примјеном у пракси. С тим у вези он даје сљедеће препоруке: 1. Сва притворена лица требају имати могућност да о својој ситуацији обавијесте блиског рођака или треће лице по њиховом избору (уз право на добијање повратне информације), те да им такво право припада од самог момента лишавања слободе. Остваривање датог права би се могло ограничити само у случају заштите истраге (предвиђено законом, уз примјену одговарајућих заштитних мјера), и оно мора бити строго временски ограничено. 2. Право на приступ адвокату укључује и слободу разговора насамо са адвокатом након привођења у полицијску станицу и такво право би требало бити омогућено у било коме моменту трајања притвора. 3. У погледу права на љекарски преглед, Комитет позива БиХ на усвајање посебних законских одредаба по којима би, између осталог, у ситуацијама када притворено лице захтијева љекарски преглед, љекар морао бити позван или би исто требало бити одведено у здравствену установу без одлагања; поред прегледа од стране љекара позваног од стране полиције, притвореник има право и на преглед од стране љекара по свом избору; љекарски прегледи се обављају без присуства полиције; резултати прегледа требају бити садржани у писменој форми и доступни притворенику и његовом адвокату.

Комитет се осврће и на третман притворених лица током њиховог испитивања, сматрајући да би испитивање требало имати за циљ првенствено прибављање тачних и поузданих информација о предмету истраге, а не добијање признања од некога кога службена лица унапријед сматрају кривим. У вези са застрашивањем и физичким злостављањем у циљу добијања признања, Комитет наглашава: „...кривичноправни систем који се највише ослања на признање као доказни материјал ствара стимуланс за службена лица која истражују кривично дјело – а која су често под притиском да покажу резултате – да користе физичку или психолошку присилу“, те у циљу спречавања злостављања у датим ситуацијама предлаже употребу додатних мјера којима би се смањили ризици истог: електронско (аудио или видео) снимање полицијских информативних разговора; одговарајућу опремљеност соба за испитивање; забрану стављања повеза преко очију испитиваним лицима и сл.

Комитет, свјестан чињенице да лица лишена слободе немају већу корист од загарантованих права уколико она нису обавијештена о могућности њиховог постојања и кориштења, препоручује да лица која се налазе у полицијском притвору буду, без одлагања, упозната са својим правима

¹⁵ Комитет је у оквиру свог мандата посјетио релевантне институције у БиХ 2003, 2004, 2007, 2009, 2011. и 2012.

достављањем формулара који садржи иста.

Значајно је напоменути да се у овом питању Комитет негативно осврће на праксу полицијских органа у БиХ, по којој скоро сва лица са којима се састала делегација Комитета нису била обавијештена вербално о својим правима непосредно по хапшењу. Због тога Комитет позива органе власти у БиХ да осигурају да сва притворена лица буду информисана о својим основним правима на језику који разумију, од момента хапшења.

Иначе, Комитет је приликом својих посјета БиХ посвећивао значајну пажњу наводима злостављања током полицијског притварања. Током својих посјета БиХ 2011. и 2012, Комитет је добио значајан број вјеродостојних оптужби о озбиљном физичком злостављању које је вршила полиција и други службеници који раде на спровођењу закона (наводи злостављања су се углавном односили на ударце ногама и рукама по разним дијеловима тијела, ударце полицијским палицама и бејзбол палицама; везање 'лисицама' у незгодном положају у дужем времену, стављању пластичних кеса преко главе осумњичених, примјени електричних шокова и сл.). У циљу онемогућавања наведених облика понашања у будућности, Комитет препоручује да министри унутрашњих послова и полицијски комесари пошаљу снажну поруку да је злостављање притворених особа незаконито, непрофесионално и да ће такви акти бити предмет озбиљних санкција. Надлежни органи би требали обезбиједити спровођење истрага поводом сваког навода почињеног злостављања и утврдити евентуалну одговорност виших службеника по руководећој линији. Комитет подсећа да злостављање вршено од стране полицијских службеника представља кривично дјело, те позива органе власти у БиХ, да у циљу спречавања датих појава, поставе строге критерије приликом запошљавања полицијских службеника и да обезбиједи адекватну стручну обуку истих.¹⁶

2.2. ЗАТВОРСКЕ СЛУЖБЕ

Комитет посвећује значајну пажњу околностима у којима бораве осуђена лица, а посебно односе затворског особља и затвореника, међусобне односе затвореника, систем здравствене његе затвореника и материјалне услове њихова заточења.

Комитет полази од тога да темељ хуманог затворског система представља правилно одабрано и обучено особље, које своју дужност схвата више као позив, неголи само као посао. Професионализам затворског особља захтијева опхођење са затвореницима на пристојан и човјечан начин, док постојање конструктивних и позитивних односа између особља и

---

16 CPT/Inf (2013) 25, Bosnia and Herzegovina, para. 18.

Стандарди европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или...

затвореника смањује ризик од злостављања а истовремено повећава степен безбједности у оквиру затвора.

Комитет константно наглашава да затворско особље не смије предузимати никакве поступке (укључујући и дисциплинске мјере) који имају облик физичког или душевног злостављања (батинање, ударање, псовање или друге облике вријеђања), односно "...физичку силу и посебна средства (принуде) никада не треба примјењивати као казну." Комитет се руководи ставом Европског суда за људска права, по коме физичко злостављање затвореника представља дјело мучења.¹⁷

Ипак, Комитет је свјестан да је употребу силе у затворима у одређеним околностима практично немогуће избјећи, посебно у ситуацијама обуздавања затвореника у циљу њихове заштите, заштите других затвореника или у случајевима самоодбране. Ријеч је о ситуацијама високог безбједносног ризика са потенцијалном могућношћу нарушавања физичког интегритета затвореника, за које износи низ препорука за затворско особље (нпр. о употреби силе мора се сачинити писмени извјештај; затвореник против кога се користила принуда мора имати право да буде одмах прегледан од стране љекара; средства физичког спутавања треба уклонити чим се за то укаже могућност, при чему се иста не смију користити као средства кажњавања и сл.).

Комитет приликом својих задњих посјета БиХ није утврдио постојање систематског злостављања затвореника, али је након сагледавања стања у затворским установама у БиХ ипак дао одређене препоруке везане за његов мандат, од којих су најзначајније сљедеће: да надлежни органи пошаљу јасну поруку свом одговорном особљу да злостављање затвореника није прихватљиво и да је строго кажњиво; да се изradi јединствена стратегија борбе против насиља између затвореника; да се преиспитају постојеће процедуре у свим затворима у БиХ како би се осигурало да се у свим ситуацијама у којима љекари евидентирају повреде, које су према наводима затвореника посљедица злостављања (или које, чак и без оптужби указују на злостављање), систематски скрене пажњу надлежном тужиоцу (без обзира на став лица у питању); када су наводи о злостављању које врши затворско особље предмет истраге, потребно је да се особље у питању премјести на дужности које не захтијевају свакодневни контакт са затвореницима до завршетка истраге и сл.

Комитет посвећује и дужну пажњу појави насиља међу затвореницима, наглашавајући посебну одговорност затворског особља у обављању надзора и спречавању датих појава: „Постојање позитивних односа између особља и затвореника које се заснива на идејама безбједног затвора и чу-

¹⁷ Видјети предмете: Aydın v. Turkey (1997); Mikheyev v. Russia (2006); Dedovskiy and Others v. Russia (2008), etc.

вања, представља пресудан фактор у овом контексту.“ Комитет је у једном од својих извјештаја о БиХ изнио и препоруке у вези с истим питањем, које укључују: осигурање одговарајућег (потребног) броја особља у свим затворским јединицама у току читавог дана; потребу организовања обуке особља у вези с начином рјешавања датих иницијената; одговарајућу процјену, категоризацију и разврставање затвореника; откривање и праћења случајева насиља; развој одговарајућег затворског режима и сл.

Приликом својих посјета затворима, Комитет процјењује и затворске услове у којима бораве затвореници везане за: број затвореника у собама/ћелијама; димензије, освијетљеност и загријаност затворских просторија; хигијенске и санитарне услове смјештаја; програме активности затвореника; квалитет њихових контаката са спољним свијетом и сл.

Проблем претрпаности затвора присутан у већини затворских система држава уговорница Конвенције се често појављује у извјештајима Комитета. С обзиром на то да се ради о превеликој употреби притвора као мјере обезбјеђења присуства окривљеног у кривичном поступку,¹⁸ пренатрпаност у затвору (или његовом дијелу), сама по себи може представљати нечовјечан или понижавајући третман, док кумулативно постојање незадовољавајућих затворских услова, уз претрпаност, може стећи природу нечовјечног или понижавајућег поступања и кажњавања а поготову уколико такве околности трају дужи период (неколико мјесеци). У погледу начина рјешавања наведеног проблема, Комитет предлаже различите методе, од изградње нових затвора и повећања капацитета постојећих, до промјена казнене политике (рестриктивна политика изрицања затворских казни или политика фаворизовања условних казни).

Комитет је, разматрајући материјалне услове у затворима, постављао и одговарајуће (минималне и пожељне) стандарде смјештаја. Нпр.: препоручени минимални стандард у погледу простора по затворенику у групној ћелији био би 4 м², док би идеални стандард за ћелију у којој се налази један затвореник требао бити 9 м²;¹⁹ свака ћелија би требала имати прозор који омогућава доступност природног свјетла и ваздуха али и одговарајуће вјештачко освјетљење које треба да омогући читање и друге активности без сметњи;²⁰ свака ћелија би требала имати тоалет и текућу воду (при чему се савјетује укидање канти или других посуда за вршење нужде унутар ћелије)²¹, док су управе затвора дужне да обезбиједи основна средства одржавања личне хигијене.

18 Детаљније, Јанковић, И.: *Забрана злостављања*, Приручник за полицију и затворско особље, Београдски центар за људска права, Београд, 2010, стр. 170–171; 196.

19 СРТ/Inf (2001) 29, Slovak Republic, para. 62.

20 СРТ/Inf (2009) 13, Portugal, para. 54.

21 СРТ/Inf (1995) 14, Ireland, para. 100.

Стандарди европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или...

У извјештају Комитета након посјете БиХ 2012, тражи се да одговорне институције предузму потребне мјере да притворске просторије буду чисте, с одговарајућим освјетљењем и вентилацијом, уз адекватно загријавање и опремљеност просторија за одмор.²² Комитет препоручује да се предузму и неопходне мјере како би се осигурало да се канцеларије не користе као импровизовани притвор, те да притворена лица не буду везана за радијаторе или намјештај, имајући у виду принцип по коме притвореници требају бити смјештени у просторијама/ћелијама намијењеним искључиво за ту сврху, које испуњавају одговарајуће стандарде безбједности.²³

Комитет током својих посјета редовно показује и интерес за организацију радних, образовних и рекреативних активности у затворима, дајући и одговарајуће пожељне стандарде у вези с истима. Тако сматра да би требало настојати осигурати да притвореници у истражним затворима буду у могућности да проведу одговарајући дио дана (8 сати или више) изван својих ћелија, укључени у сврсисходне активности различитог карактера²⁴ или да би сви затвореници без изузетка (укључујући и оне који се налазе у изолацији) требали имати могућност да свакодневно вјежбају на отвореном простору (најмање један сат у току дана).²⁵ Уз то, вањски простори намијењени за рекреацију требају бити довољно пространи како би омогућили физичко напрезање у што већој мјери (за разлику од затвореног простора) и треба да буду на земљи.²⁶

Осврћући се на стање у вези с датим питањем у БиХ, Комитет сматра да, у принципу, затворске управе у БиХ нису осигурале да затвореници (укључујући и притворенике) проведу разумни дио дана (најмање 8 сати) изван својих ћелија укључени у разне образовне, спортске активности, те позива надлежне органе да предузму радикалне кораке у циљу побољшања/омогућавања датих активности.²⁷

Будући да је успостављање и одржавање редовних контаката са спољним свијетом један од битних елемената ресоцијализације лица лишених слободе, Комитет говори о потреби омогућавања истих, нарочито оних са члановима породице и блиским пријатељима, прецизирајући да такво право припада свим затвореницима без обзира на природу почињеног кривичног дјела.²⁸ Ријеч је о кореспонденцији, систему посјета, употреби телефона, интернета и других средстава комуникације. Такви контакти

22 CPT/Inf (2013) 25, Bosnia and Herzegovina, para. 33.

23 Ibid., para. 34.

24 CPT Standards: Extract from the 2nd General Report, para. 47.

25 Ibid., para. 47–48

26 CPT/Inf (2009) 34, Sweden, para. 48.

27 CPT/Inf (2012) 15, Bosnia and Herzegovina, para. 55.

28 CPT/Inf (2009) 28, Azerbaijan, para. 54.

би се могли ограничити искључиво због разлога безбједности или због оскудности расположивих средстава,²⁹ те се приликом рестрикција наведене врсте мора донијети посебна (писмена) одлука са правом на жалбу.³⁰ Истовремено, затвореницима не би требало ограничавати могућност физичког контакта са посјетиоцима, осим у случају постојања безбједносних ризика.³¹

Када је ријеч о босанскохерцеговачким приликама, Комитет препоручује да надлежни органи у појединим затворским установама преиспитају режим посјета у смислу продужења времена предвиђеног за посјете приговорним и осуђеним лицима.³²

Комитет се бави и природом изречених дисциплинских казни затвореницима. Према схватању Комитета, ефикасни жалбени и инспекцијски поступци који се спроводе у затворима представљају један од најбољих начина заштите права на слободу од злостављања. Комитет полази од става да изречене дисциплинске казне требају бити предвиђене у закону, да се изричу у законом предвиђеном дисциплинском поступку, при чему наглашава неприхватљивост колективног кажњавања затвореника (нпр. дисциплинске казне ускраћивања хране, воде или шетње³³). Осуђеним лицима би током дисциплинског поступка требала бити гарантована сљедећа права: да буду информисана о прекршају који им се ставља на терет (уз давање разумног периода за припрему одбране), право на одбрану и право на правни лијек.³⁴

Комитет је посебно методичан у погледу изречених дисциплинских мјера самице, сматрајући да затварање у самицу може, под одређеним околностима, представљати нечовјечно или понижавајуће поступање,³⁵ те указује на посебну пажњу приликом изрицања такве мјере и услова њеног издржавања.³⁶ Свјестан могућих штетних посљедица изрицања речене мјере, Комитет, као заштитни механизам, предвиђа обавезу надлежних органа да обезбиједи љекарски преглед лица које борави у самици неопходно по његовом захтјеву, док истовремено сматра да је и дужност затворских органа да такво лице буде свакога дана посјеђивано од стране медицинског особља.³⁷ Додатно, таква мјера могла би се изрицати само у изузетним ситуацијама, као посљедње неопходно средство и требала би

29 CPT Standards: Extract from the 2nd General Report, para. 51.

30 CPT/Inf (2006) 3, Iceland, para. 58.

31 CPT/Inf (2009) 13, Portugal, para. 99.

32 CPT/Inf (2012) 15, Bosnia and Herzegovina, para. 75.

33 CPT/Inf (2007) 47, Armenia, para. 51.

34 CPT/Inf (1999) 15, Ireland, para. 81.

35 Ibid., para. 56.

36 Препоручује се да самица треба имати површину од најмање 6 м², основне хигијенске услове, адекватно освјетљење и загријаност просторије (CPT/Inf (2007) 47, Armenia, para. 97).

37 CPT/Inf (2008) 2, Netherlands (Aruba), para. 43.

трајати најкраће могуће вријеме (не дуже од 14 дана).³⁸

Комитет је у своје Стандарде уврстио и здравствену његу у затворима, свјестан да њен незадовољавајући ниво може брзо довести до ситуација које спадају у домен нечовјечног или понижавајућег поступања.³⁹ Током посјета Комитет обично разматра могућности приступа љекару, једнакост његе, пацијентов пристанак на његу, повјерљивост третмана пацијената, превентивну здравствену заштиту и професионалну стручност медицинског особља.

У начелу, лицима лишеним слободе припада право на исти ниво здравствене његе као и лицима која живе на слободи у оквиру исте заједнице, с обзиром на то да се ради о принципу инхерентном основним правима човјека, при чему би затвореници требали да имају право приступа љекару у било ком моменту (без обзира на режим лишења слободе), и без непотребног одлагања.⁴⁰

Комитет, након посјета БиХ, наглашава улогу затворских здравствених служби у превенцији злостављања лица лишених слободе, примарно кроз системско евидентирање повреда, а у одређеним ситуацијама и слања информација надлежним органима. Ријеч је о потреби вођења евиденција љекарских прегледа затвореника (новопридошлих или учесника у насилном инциденту у затвору) које би требале садржавати: изјаву лица у питању (укључујући и наводе о злостављању), љекарски налаз и закључак у вези с евентуалном повезаношћу изјаве о злостављању и здравственог стања затвореника.⁴¹ У разматраном контексту, Комитет наглашава поштовање начела повјерљивости, дајући препоруку по којој би се љекарски прегледи затвореника требали обављати без присуства затворског особља и ван његовог видокруга (осим ако љекар не захтијева другачије).⁴²

3. ЗАКЉУЧАК

Систем посјета мјестима у којима се налазе лица лишена слободе успостављен Конвенцијом омогућава да се један посебно осјетљив сегмент безбједности ставља и под (дјелимичан) међународни надзор. Дугогодишњи резултати у борби против злостављања лица лишених слободе показују да је такав систем један од најдјелотворнијих начина спречавања злостављања наведене категорије лица. При томе, важно је истаћи да Комитет није истражни орган, већ међународни вансудски превентивни механизам

38 CPT Standards: Extract from the 21st General Report [CPT/Inf (2011) 28], para. 56.

39 CPT Standards: Extract from the 3rd General Report [CPT/Inf (93) 12], para. 30.

40 Ibid., para. 31.

41 CPT/Inf (2013) 25, Bosnia and Herzegovina, para. 49.

42 Ibid., para. 50.

којим се допуњује дјелатност Европског суда за људска права.

С правом се може констатовати да су досадашње дјелатности Комитета оличене у његовим (систематизованим) Стандардима допринијеле укупном побољшању заштите права лица лишених слободе у државама чланицама Савјета Европе.

Значај Стандарда се огледа и у томе што они служе и као средство даљег уједначавања заштите лица лишених слободе у правним системима држава уговорница Конвенције и у међународном систему људских права уопште.

Стандарди заштите лица лишених слободе (поједини чак и повољнији од стандарда предвиђених неким другим међународним документима људских права) корисни су и за рад других међународних и националних организација које се баве заштитом права лица у питању, о чему најбоље говори већ уобичајена пракса Европског суда за људска права, који се у већем броју пресуда у којима је утврђивао повреду права лица лишених слободе на слободу од злостављања, користио Стандардима и извјештајима Комитета.

Иако Стандарди нису правно обавезујући, из горепомнутих разлога било би пожељно да их државе уговорнице Конвенције примјењују у највећој могућој мјери и да поступају у складу са њима у доброј вјери, имајући у виду да они представљају сегмент права на слободу од злостављања, права које у међународном праву људских права ужива најширу заштиту.

Охрабрујуће је примјетити да појаве мучења и других облика злостављања лица лишених слободе нису системски присутне у БиХ. Анализом (сукцесивних) извјештаја Комитета о посјетама БиХ, учоава се све већи степен спремности надлежних институција БиХ да Стандарде Комитета примјењују у пракси, како кроз усвајање прописа којима се унапређује правна заштита лица лишених слободе тако и кроз побољшање материјалних услова њиховог заточења. Међутим, и поред уоченог, постепеног унапређења права/положаја лица лишених слободе у БиХ, надлежне институције у држави и ентитетима би требале предузети низ додатних мјера у циљу даљег побољшања статуса предметне категорије лица, у складу са Стандардима/препуракама Комитета. Прије свега, потребно је да БиХ јавно објави извјештај Комитета и свој одговор на извјештај, што би свједочило у прилог транспарентности и развоју позитивних демократских промјена у БиХ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bernath, V.: The Prevention of Torture in Europe, The CPT: History, Mandate and Composition, APT, Geneva, 1999.
2. Јанковић, И.: Забрана злостављања, Приручник за полицију и затворско особље, Београдски центар за људска права, Београд, 2010.

Стандарди европског комитета за спречавање мучења и нечовјечног или...

3. Kriebaum, U.: *Prevention of Torture in Europe*, CPT Modus Operandi, APT, Geneva, 2002.
4. Marochini, M.: *The Ill-treatment of prisoners in Europe: A disease diagnosed but not cured?* Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци (1991) в. 30, бр. 2 (2009).
5. Morgan, R., Evans M.D.: *Protecting Prisoners, the Standards of the European Committee for the Prevention of Turture in Context*, Oxford University Press, 1999.
6. CPT/Inf/C (2002) 1: *European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Text of the Convention and Explanatory Report*.
7. *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT): CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1 – rev. 2011. CPT/Inf (2012) 15, Report to the Government of Bosnia and Herzegovina on the visit to Bosnia and Herzegovina carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 14 April 2011. CPT/Inf (2013) 25, Report to the Government of Bosnia and Herzegovina on the visit to Bosnia and Herzegovina carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 11 December 2012.*
8. CPT/Inf (2007) 47, Armenia; CPT/Inf (2009) 28, Azerbaijan; CPT/Inf (2009) 25, Bosnia and Herzegovina; CPT/Inf (2010) 27, Georgia; CPT/Inf (2006) 20, Hungary; CPT/Inf (2006) 3, Iceland; CPT/Inf (1995) 14, Ireland; CPT/Inf (1999) 15, Ireland; CPT/Inf (2009) 22, Lithuania; CPT/Inf (2011) 17, Lithuania; CPT/Inf (2007) 37, Malta; CPT/Inf (2008) 2, Netherlands (Aruba); CPT/Inf (2008) 2, Netherlands; CPT/Inf (2011) 20, Poland; CPT/Inf (2009) 13, Portugal; CPT/Inf (2001) 29, Slovak Republic; CPT/Inf (2009) 34, Sweden; CPT/Inf (2008) 33, Switzerland; CPT/Inf (2005) 18, Turkey; CPT/Inf (2010) 35, United Kingdom (Jersey); CPT/Inf (2009) 30, United Kingdom.

STANDARDS OF THE EUROPEAN COMMITTEE FOR THE PREVENTION OF TORTURE AND INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT CONSIDERED WITH A VIEW TO THEIR APPLICATION IN BIH

Slavisa Bjelogrljic, Ph. D
Stevo Ivetic, Ph. D

Abstract: The paper provides an overview of the systematized Standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 2002 – rev.2011 relating to the following areas: Law enforcement agencies, Prisons, Psychiatric establishments, Immigration detention, Juveniles deprived of their liberty, Women deprived of their liberty, Combating impunity, Electrical discharge weapons, as well as some recommendations of the Committee with regard to the stated areas, contained in the reports on the visits to signatory states European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. This paper also provides a review of the key recommendations of the Committee as regards the stated standards delivered to BiH, which are contained in the reports on the visit to BiH of 2012 и 2013.

Key words: European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, ill-treatment, persons deprived of liberty.